

Γράφει ο Μάρκος Ε. Θάνος

ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΘΥΜΙΣΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940.

Ήμουν μόλις έξι χρονών στο χωριό μας Σενίτσα (Ελευθέρι) όταν οι Ιταλοί μας κήρυξαν τον πόλεμο το 1940. Στις ημέρες, εβδομάδες, μήνες, και χρόνια κατοχής που ακολούθησαν αυτόν τον πόλεμο έχουν καταγραφεί μέσα μου εικόνες ανεξίτηλες που δεν τις σβήνει ο χρόνος!...

Αυτές οι εικόνες περνούν συχνά στο νου μου, σαν κινηματογραφική ταινία και μου δημιουργούν την αίσθηση πως ξεφυλλίζω μέσα μου σελίδες από «Βιβλίο με παιδικές θύμισες!...».

Κάποιες από αυτές τις θύμισες με γεγονότα εκείνης της εποχής περιγράφω εδώ, για να τα θυμούνται οι παλαιότεροι, όπως τα ζήσαμε τότε, αλλά και για να τα μαθαίνουν οι νεότεροι,... με την ευχή να μη τα ζήσουν ποτέ!...

1. Οι πρώτες ημέρες του πολέμου

Οκτώβριος 1940. Ήταν απόγευμα, όταν πήγαινα με τα πόδια μου πίσω από τον Καρά, το άλογό μας, που ήταν φορτωμένο με δύο μεγάλα τσουβάλια καλαμπόκια, και πλησίαζα από τον κάμπο στο χωριό. Πιο μπροστά από εμένα, αλλά και πιο πίσω, ήταν κι άλλοι χωριανοί που πηγαινοερχόταν με τα άλογά τους ή τα γαϊδούρια τους, κουβαλώντας τα στάχια καλαμποκιών από τον κάμπο στο χωριό μας.

Όταν λοιπόν πλησίαζα έξω από το χωριό, βρήκα σταματημένους πολλούς... που δεν φωνασκούσαν τούτη τη φορά, όπως συνέβαινε συνήθως άλλες φορές όταν έβρισκες πολύ κόσμο μαζεμένους στη μέση του δρόμου!... Συνειδητοποίησα ξαφνικά πως μπροστά μου κάτι κακό έχει συμβεί, διότι, σαν μικρός που ήμουν, είχα συνδέσει την ησυχία ή τα ψιθυρίσματα του μαζεμένου κόσμου μόνο με κάποιο μεγάλο δυστύχημα ή έγκλημα!... Αλλιώς, η συγκέντρωση ήταν με φωνασκίες για παραμικρή αιτία.

Πλησίασα σιωπηρός να ακούσω, γιατί μιλούσαν τόσο σιγά και γιατί τα πρόσωπα όλων ήταν περίλυπα!...

Άκουσα να λένε πως αυτό που γίνεται είναι καταστροφή και μεγάλη συμφορά για όλους μας!... Έλεγαν πως γίνεται ΠΟΛΕΜΟΣ, πως γίνεται επιστράτευση, πως κλείνουν

τα Σχολεία, πως θα φύγουν κι άλλα παλληκάρια του χωριού να πάνε στον πόλεμο!... κ.λπ.

Ρώτησα, κάποιον από τους μεγάλους, τι σημαίνουν όλα αυτά που λένε. Μου εξήγησε ότι ένα ξένο κράτος, η Ιταλία, μας κήρυξε πόλεμο, δηλαδή μας επιτίθεται με όπλα για να μας πάρει τα μέρη μας και ότι εμείς οι Έλληνες αμυνόμαστε, δηλαδή αντιστεκόμαστε και εμείς με όπλα για να μη τους αφήσουμε να μπουν μέσα στην Πατρίδα μας!... Όμως, όλα αυτά σημαίνουν καταστροφές, θάνατοι, συμφορές!...

Επιστράτευση, μου είπε, σημαίνει ότι γίνεται συγκέντρωση όλων των δυνάμεων του κράτους (ανθρώπων, ζώων, όπλων, εφοδίων τροφών και άλλων...) για να πολεμήσουν και να αποκρούσουν τον εχθρό...

Εκείνη την ώρα κατάλαβα πως οι δυνατές και συνεχείς βροντές που ακουγόταν μακριά προς βορειοδυτικά... δεν ήταν μπουμπουνητά (αστραπές), αλλά ήταν από τα κανόνια και τις βόμβες του πολέμου!

Θυμάμαι, πως εκείνο το βράδυ, καθώς και τις επόμενες μέρες, κόσμος πολύς ξημεροβράδιαζε στον κάμπο για να προλάβει να μάσει τα καλαμπόκια, όσα ακόμη δεν είχαν θεριστεί, και να τα μεταφέρει στο χωριό!

Σημειώνω εδώ, ως παρένθεση, ότι τα καλαμπόκια στον κάμπο τα θερίζαμε εκείνα τα χρόνια το φθινόπωρο, διότι τα χωράφια σπέρνονταν αργά το Μάιο ή Ιούνιο μήνα, επειδή τα νερά του λιμνάζοντα κάμπου καθυστερούσαν να φύγουν και να αποστραγγίσουν τα χωράφια.

Όταν όμως οι βροχές του φθινοπώρου ήταν συνεχείς και ισχυρές καιλίμναζε μέρος του κάμπου ή βάλτωναν τα χωράφια, τότε υπήρχε μεγαλύτερη κίνηση στον κάμπο. Δούλευαν μέρα – νύχτα για να προλάβουν να θερίσουν τακαλαμπόκια και να τα κουβαλήσουν στο χωριό.

Έτσι, τούτη τη βραδιά πολλές οικογένειες δεν κοιμήθηκαν, διότι συνέχιζαν να μαζεύουν τα καλαμπόκια όλη νύχτα στον κάμπο,μήπως η επαύριο ήταν χειρότερη μέρα!... Ξενύχτησαν λοιπόν όχι λόγω βροχής αλλά λόγω του πολέμου!...

Θυμάμαι, πως εκείνο το βράδυ στην οικογένειά μας ξεφλούδιζαν στάχια στα κατώγια των σπιτιών μας. Δεν τραγουδούσαν και δεν έλεγαν αστεία και ιστορίες, όπως έκαναν όλες τις άλλες νύχτες, αλλά μιλούσαν συνεχώς για τον πόλεμο...

Συνήθιζαν εκείνα τα χρόνια να θερίζουν την ημέρα στο κάμπο τα καλαμπόκια, να τα κουβαλούν με τα ζώα στο χωριό, κι ύστερα την νύχτα μαζεύονταν η οικογένεια με συγγενείς και φίλους για να ξεφλούδίσουν τα στάχια. Κοιμόντουσαν λίγες μόνο ώρες πριν από την χαραυγή, και μόλις «λαλούσαν οι πετεινοί» τα χαράματα σηκώνονταν πάλι για να πάνε όλοι μικροί και μεγάλοι στη δουλειά!...

Τούτη τη βραδιά δεν ήταν πολύς κόσμος στο ξεφλούδισμα. Ήταν μόνο καμιά δεκαριά άτομα έναντι των δεκαπέντε ή είκοσι που μαζευόντουσαν τις άλλες βραδιές.

(Η οικογένειά μας τότε, η γιαγιά μας, τα τέσσερα παιδιά της, οι νύφες της και εμείς τα παιδιά ξεπερνούσαμε τα είκοσι πέντε άτομα). Έλλειπαν λοιπόν τούτη τη νύχτα εκείνοι που ήταν στα ζώα, και εκείνοι που είχαν πάει να βοηθήσουν μία οικογένεια να θερίσουν και να κουβαλήσουν με τα άλογά μας τα καλαμπόκια του! Εμείς τα μικρά παιδιά, κατά το ξεφλούδισμα, συνήθως βοηθούσαμε στο να γεμίζουμε τσουβάλια με «τσέφλα» που έβγαζαν οι μεγάλοι από το ξεφλούδισμα (τσέφλισμα) των σταχυών... βοηθούσαμε, αλλά και παίζαμε μέσα στα τσέφλα... κριβόμενοι μέσα στο σωρό τους κάποιες φορές.

Όμως, τούτη τη βραδιά δεν υπάρχουν κέφια για χαρές. Οι μεγάλοι δουλεύουν και σιγομιλούν, ενώ εμείς τα παιδιά δουλεύουμε σιωπηλά και προσπαθούμε να καταλάβουμε τις ανησυχίες που έδειχναν τα περίλυπα πρόσωπα των μεγάλων! Όταν κατά διαστήματα ακούγονταν αεροπλάνα,σιωπούσαμε αρχικά όλοι, και αναμέναμε με

κομμένη την ανάσα μήπως ακούσουμε βόμβες...Μετά βγαίναμε έξω, για να δούμε την λάμψη, το πλήθος και την κατεύθυνση των αεροπλάνων...

Το πρωί, η άλλη ημέρα, εμάς τα μικρά παιδιά μας βρήκε να κοιμόμαστε μέσα στα τσέφλα...ενώ οι μεγάλοι δεν είχαν κοιμηθεί καθόλου!...

Τούτο το πρωί τα πάντα είναι διαφορετικά. Ο χωροφύλακας είχε έρθει νύχτα στο χωριό και έδωσε τις ατομικές κλήσεις στα παλληκάρια που επιστρατεύτηκαν για τον πόλεμο. Τα Σχολεία έκλεισαν κι ο κόσμος ήταν αναστατωμένος. Πρώτη έγνοια όλων ήταν η προστασία της ζωής, και μετά η μέριμνα για τα ζώα, καθώς και ο εφοδιασμός...

για τις δύσκολες ημέρες που έρχονται...

Λίγες ημέρες μετά την κήρυξη του πολέμου στη γειτονιά μας έχει μαζευτεί πολύς κόσμος που σιγομιλούν και δακρύζουν! Πήγα στην αυλή του σπιτιού όπου ακούγονταν κλάματα! Εκεί ένοιωσα πράγματι την συμφορά που φέρνει ο πόλεμος! Στις μάχες με τους Ιταλούς είχε σκοτωθεί ένα παλληκάρι από το χωριό μας!...Είχε σκοτωθεί ο Γιώργος Ντάσης!... Εδώ όμως, δεν βρίσκω δύναμη και λόγια για να περιγράψω την εικόνα της οδύνης!...

Συνεχίζω με περιγραφή άλλων περιστατικών...

Μία ημέρα ήμασταν στον ελαιώνα και μαζεύαμε ελιές...

Σημειώνω, πως στην οικογένειά μας μικροί και μεγάλοι, πηγαίναμε πάντα για δουλειά. Ο πατέρας μου με τα αδέρφια του είχαν από κοινού την περιουσία (χωράφια, ζώα, ελιές... κ.λπ.) και την οικονομική διαχείριση (κουμάντο) είχε ο μεγαλύτερος αδελφός τους ο Βασίλης...

Ο Μπάρμπα Βασίλης, εμάς τα μικρά παιδιά των 6-10 χρονών μας είχε βάλει να μαζεύουμε ελιές σε ξεχωριστή ελιά... Όταν νομίζαμε ότι είχαμε τελειώσει ένα δέντρο, τότε περνούσαν οι μεγάλοι και μάζευαν ότι εμείς δεν είχαμε μάσει καλά...

Ξαφνικά το μεσημέρι, ξανά ακούγονται βουητά από αεροπλάνα μακριά στον ουρανό προς Κέρκυρα και Γιάννενα, και ακούγονταν οι βόμβες που έριχναν! Κάποια στιγμή εμφανίζονται στον ουρανό άλλου είδους αεροπλάνα... Βλέπαμε πως περιτριγύριζαν και ανεβοκατέβαιναν ανακατεμένα τα αεροπλάνα και ακούγαμε τους κρότους των μυδραλλιοβολισμών...Γίνονταν αερομαχίες...Βλέπαμε και φλόγες στον ουρανό και καταρρίψεις αεροπλάνων...

Εμείς τα μικρά νομίζαμε ότι αυτό το κακό γίνεται αρκετά μακριά από εμάς. Όμως, κάποια στιγμή μερικά αεροπλάνα πλησιάζουν προς την περιοχή μας... και όταν έρασαν επάνω από το Μαργαρίτι έρριξαν μερικές βόμβες, οι οποίες έσκασαν έξω από τα σπίτια στην κάτω άκρη του χωριού. Ο κρότος από τις βόμβες ήταν τόσο δυνατός, που αισθανθήκαμε τον τρόμο και τον φόβο της συμφοράς τόσο κοντά μας...Φοβισμένοι, εμείς τα παιδιά, πλησιάσαμε τον Μπάρμπα Βασίλη και του είπαμε, πως αφού γίνεται πόλεμος, γιατί μαζεύουμε ελιές και δεν φεύγουμε για το χωριό;

Και ο Μπάρμπα Βασίλης μας εξήγησε: παιδιά μου, κι αν εμείς σταματήσουμε να δουλεύουμε, ο πόλεμος δεν θα σταματήσει!... Αν πάμε τώρα στο χωριό, θα κινδυνεύουμε πιο πολύ, διότι εκεί, στις πόλεις και χωριά ρίχνουν βόμβες τα αεροπλάνα, και όχι στους ελαιώνες. Εδώ κάτω από τις ελιές δεν μας βλέπουν τα αεροπλάνα, είπε.

Αλλά το πιο σημαντικό, μας τόνισε ο Μπάρμπα Βασίλης, είναι πως δεν ξέρουμε πόσο καιρό θα διαρκέσει ο πόλεμος. Είναι λοιπόν ανάγκη, τώρα στην αρχή, να δουλέψουμε πιο εντατικά για να μαζέψουμε τη σοδειά και να έχουμε τρόφιμα αν επιδεινωθεί η κατάσταση στη συνέχεια του πολέμου... Αν δεν δουλέψουν οι οικογένειες, θα

κινδυνεύουν σε λίγο καιρό να πεθάνουν από την πείνα!... είπε.

Πράγματι ο πόλεμος συνεχιζόταν για μήνες στα χιονισμένα βουνά της Ηπείρου και της Αλβανίας, όπως μας έλεγαν οι μεγαλύτεροι...

Θυμάμαι, στα παλιά χρόνια, πως τις μεγάλες νύχτες του χειμώνα, αφού τελείωνε το τσέφλισμα και το ξεκόκισμα (με δάρτι) των καλαμποκιών, οι γυναίκες και κυρίως τα κορίτσια μαζευόντουσαν παρέες σε κάποια σπίτια και έγνεθαν μαλλιά με τις ρόκες τους ή έπλεκαν μάλλινες κάλτσες, φανέλες και ζηλέδες (πουλόβερ – καζάκιες) για τα προικιά τους!... Έγνεθαν και έπλεκαν με τραγούδια, ιστοριούλες και αστεία, μέχρι μεταμεσονύχτιες ώρες, πάντα υπό το φως λυχναριών με λάδι ή πετρόλαδο (πετρέλαιο)... Όμως τούτο το χειμώνα ξενυχτούσαν, αλλά δεν τραγουδούσαν και δεν αστειεύονταν... Τώρα, οι περισσότερες γυναίκες στο χωριό μας ξενυχτούν και πλέκουν σιωπηλά μάλλινες κάλτσες, φανέλες, και ζηλέδες, όχι για τις οικογένειές τους, αλλά για τους φαντάρους μας που πολεμούν τον εχθρό στα ελληνοαλβανικά σύνορα... μες στη βαρυχειμωνιά!...

.....

Εμάς τα παιδιά, στην αρχή του πολέμου, μας έπιανε δέος όταν βλέπαμε αεροπλάνα να πετούν, να κάνουν αερομαχίες και να σκάνε οι βόμβες που έρριχναν μακριά από εμάς. Ύστερα όμως συνηθίσαμε και χαζεύαμε με τις λάμπεις και τις καταρρίψεις αεροπλάνων!...

Ακούσαμε αργότερα, ότι τους Ιταλούς τους νικήσαμε και τους διώξαμε πολύ μακριά, και ότι ο πόλεμος γίνεται τώρα μακριά από εμάς στην Αλβανία. Όμως οι μεγαλύτεροι εξακολουθούσαν να είναι ανήσυχοι!...

Την άνοιξη του 1941 δεν ακούγαμε αεροπλάνα και δεν βλέπαμε να γίνονταν αερομαχίες και βομβαρδισμοί... Νόμισα τότε ότι τελείωσε ο πόλεμος!...

Έτσι, μια ημέρα που πήγαινα στον κάμπο, συνάντησα κοντά στα λιβάδια τέσσερα παλικάρια από το χωριό μας που επιστρέφανε ποδαράτοι από τον πόλεμο...

Ήταν με την στρατιωτική στολή τους, αλλά χωρίς τα δίκωχα καπέλα τους... Μετά, πιο πέρα είδα κι άλλους... κι άλλους να γυρίζουν ποδαράτοι!...

Τι παράξενα συναισθήματα αντίκρισα τότε! Εγώ έδειχνα χαρούμενος επειδή νόμιζα πως οι χωριανοί μου γύριζαν από τον πόλεμο νικητές, υγιείς και υπερήφανοι και ότι ο πόλεμος είχε τελειώσει!...

Τα παλικάρια όμως έδειχναν πως δεν ήταν χαρούμενοι! Ήξεραν ότι ο πόλεμος δεν τελείωσε... Απλώς είχε υποχωρήσει ο Ελληνικός Στρατός από την Βόρειο Ήπειρο, επειδή στην Μακεδονία μας επιτέθηκε ο Γερμανικός Στρατός με ισχυρότερες δυνάμεις και εισέβαλε στην Ελλάδα... Τώρα επίκειται να είμαστε υπό την κατοχή των Ιταλών και των Γερμανών!...

Στα χωριά μας ο φόβος ξαπλώθηκε όταν ήρθαν τα χαμπέρια πως οι Τουρκοτσάμηδες στην ευρύτερη περιοχή μας, συνεργάζονται με τον κατακτητή...

Τούτες οι πληροφορίες αύξησαν τις ανησυχίες στο χωριό. Από τότε, εμείς τα παιδιά δεν κυκλοφορούσαμε πια έξω από το χωριό κοντά στο δρόμο που ακολουθούσαν οι Τουρκαρβανίτες από Μαργαρίτι, Λιουβαράτι (Καταβόθρα), και Μαζαρακιά για Πάργα. Δεν ξαναπήγα πια στον πατέρα μου, που είχε το καφενείο και το χάνι πλάι στην εκκλησία της Αγ. Παρασκευής στις βρύσες, και που για τότε ήταν πολύ μακριά από το χωριό, και έτσι τα έκλεισε! Δεν ξαναβρέθηκα πια στις βρύσες για να βλέπω ανάμεσα στους Τουρκοτσάμηδες καβαλαραίους και πανέμορφες γυναίκες με μεταξωτά φορέματα, να πίνουν νερό με κούπες πάνω στο άλογο και να διακρίνω κάτω από το πολύχρωμο διαφανές φερετζέ τους τα βαμμένα χείλη και την ξωτική

ομορφιά τους!...

2. Θύμισες... από τα χρόνια κατοχής

Και να, κάποια μέρα έφθασε «χαμπέρι» (πληροφορία) πως έρχονται για το χωριό μας οι Ιταλοί με Τουρκαρβανίτες. Ξυπνήσαμε πριν ξημερώσει και φύγαμε πολλά γυναικόπαιδα για το Λιβαδάρι, που είναι πιο ψηλά από το χωριό μας στους πρόποδες του βουνού Μπετζεβελιό. Περάσαμε το Λιβαδάρι και πήγαμε πάνω από την εκκλησία Προφήτη Ηλία στη ρίζα του Μπετζεβελιού, μέσα σε μία μεγάλη σπηλιά. Εκεί μείναμε αρκετές ημέρες, κι έβλεπα κατακόρυφα περί τα 500 μέτρα πάνω από το κεφάλι μας το Μπετζεβελιό και με έπιανε δέος! Οι μεγάλοι μας διαβεβαίωναν πως εκεί ήμασταν ασφαλείς, διότι από πάνω μας ήταν ο Μπετζεβελιός και στις γύρω πλαγιές ήταν ένοπλες ομάδες αντρών από τη Σενίτσα και το Λιβαδάρι. Εκεί είδα μια μέρα αρματωμένους τον θείο μου (αδελφό της μητέρας μου) Βασίλη Νικολάου με τον ξάδερφό του Αντώνη Νικολάου (οπληρχηγό) και άλλους άνδρες...

Όταν είχαμε ξαναγυρίσει στο χωριό, είδα μια μέρα φάλαγγες ιταλικών αυτοκινήτων να περνούν απέναντι στη Δημοσιά από το Μαργαρίτι προς Πάργα και Πρέβεζα...Κι ένα πρωί είδα Ιταλούς φαντάρους στην αυλή του Σχολείου μας. Μερικά παιδιά πλησιάσαμε να τους δούμε από κοντά. Μας μίλησαν με γελαστό πρόσωπο για να μη φοβόμαστε.

Την άλλη μέρα άκουσα να με φωνάζει ένας Ιταλός φαντάρος στην εξώπορτα της αυλής μας: «Πίκολο, πίκολο, οβο, όβο, ίο παγκάρε...». Δηλαδή κάπως έτσι: «Μικρέ, μικρέ,... αυγό, αυγό,... Εγώ πληρώσω...». Η γιαγιά μου, ενενήντα χρονών τότε, μου έδωσε πέντε αυγά να του τα δώσω, χωρίς να πάρω λεπτά...

Τις επόμενες ημέρες είδα μαζεμένο πολύ κόσμο στην αυλή του Σχολείου... Οι Ιταλοί είχαν μαζέψει τους προεστούς του χωριού, ένας από τους οποίους ήταν και ο μεγαλύτερος αδελφός του πατέρα μου Βασίλης Θάνος καθώς και ο απά Χρήστος (Ιερέας Χρήστος Γκίνης).

Πάλι κάποια παιδιά πλησιάσαμε δειλά – δειλά να δούμε τι γίνεται...Είδαμε τότε ότι στο πλευρό των Ιταλών ήταν αρκετοί Αρβανιτοσάμηδες (Τουρκαρβανίτες) από τα χωριά Λιουβαράτι (Καταβόθρα), Μαργαρίτι, και Μαζαρακιά. Οι Τουρκαρβανίτες φώναζαν στους προεστούς, ότι οι Ιταλοί θέλουν να παραδώσουν οι χωριανοί μας ότι οπλισμό έχουν. Παραξενευτήκαμε από την διαφορά συμπεριφοράς Ιταλών και Αρβανιτοσάμηδων!... Οι Ιταλοί, αν και ήταν κατακτητές, είχαν ήρεμο ύφος, ενώ οι Αρβανιτοσάμηδες έδειχναν άγριο ύφος! και μάλιστα μερικοί παρά ήταν άγριοι... και φοβέριζαν...

Μετά λίγη ώρα οι Ιταλοί άρχισαν να κάνουν σκοποβολή. Έβαζαν μία πέτρα ίση με κεφάλι ανθρώπου σε απόσταση 50 μ. και μία άλλη σε απόσταση 100 μ. από την αυλή του Σχολείου προς την πλαγιά, κοντά στα αποχωρητήρια. Σημάδευαν με όπλο την «Ιταλική αραβίδα». Έδιναν και στους Τουρκαρβανίτες να σημαδεύουν, αλλά δεν τα κατάφερναν και τόσο καλά.

Από τις ντουφεκίες μαζεύτηκε κι άλλος κόσμος, που παρακολουθούσε την (σκοποβολή),μεταξύ των οποίων και ο πατέρας μου Βαγγέλης Θάνος. Ο πατέρας μου ήταν καλός κυνηγός και άριστος σκοπευτής. (Η Σενίτσα είχε τότε λίγους καλούς κυνηγούς, αλλά πολλούς καλούς σκοπευτές. Πρώτος όμως όλων ήταν ο Νίκος Τζανής και μετά ο πατέρας μου).

Ο πατέρας μου, καθώς παρακολουθούσε το σημάδι, μερακλώθηκε... και με νοήματα ζήτησε από έναν Ιταλό Αξιωματικό, να του δώσει την «ιταλική αραβίδα» για να ρίξει κι αυτός... Ο Ιταλός έδωσε την αραβίδα στον πατέρα μου, του έδειξε το σημείο που

γονάτιζαν οι άλλοι σκοπευτές και του έκανε νόημα να γονατίσει για να ρίξει. Ο πατέρας μου έκανε νόημα ότι δεν θέλει να γονατίσει αλλά να ρίξει όρθιος, ο Ιταλός γέλασε και του επέτρεψε να σημαδέψει όρθιος... Ο πατέρας μου δεν σημαδέψα αμέσως, αλλά έδειξε στον Αξιωματικό μία μικρή πέτρα, ίση με ένα κοτσύφι, και ζήτησε να την βάλουν επάνω στην πέτρα που ήταν στα 50 μ.

Ο Ιταλός Αξιωματικός ξαναγέλασε δυνατά και έδωσε την μικρή πέτρα σε ένα φαντάρο να την τοποθετήσει επάνω στην πέτρα που ήταν στα 50 μ. Όταν ο φαντάρος Ιταλός έβαλε το μικρό σημάδι επάνω στην μεγαλύτερη πέτρα, εμένα μου δημιούργησε την αίσθηση σαν να έβλεπα στα 50 μ. ένα κοτσύφι επάνω σε ανθρώπινο κεφάλι!...

Ο Αξιωματικός έδωσε με νεύμα εντολή στον πατέρα μου να ρίξει. Ο πατέρας μου όρθιος σημαδεύει και ρίχνει με την «ιταλική αραβίδα» που τόσο τον είχε μερακλώσει!... Με το μπάμ (κάουου) το κοτσύφι διαλύθηκε, έγινε πούπουλα!... Θέλω να πω, πως η μικρή πέτρα διαλύθηκε και έγινε θρύψαλα!... Και ενώ ο Ιταλός Αξιωματικός φώναζε «μπράαβο»(!), ο πατέρας μου γονάτισε έρριξε και στην μακρυνή πέτρα που ήταν στα 100 μ. Την πέτυχε και την μακρυνή πέτρα «με την πρώτη» και αμέσως σηκώθηκε όρθιος.

Ο Αξιωματικός, πλησίασε τον πατέρα μου, τον συγχάρηκε λέγοντας πολλές φορές μπράβο – μπράβο ...ενώ οι Τουρκαρβανίτες λύσσαξαν από το κακό τους κι έμειναν για λίγο άφωνοι!... Μετά, ένας από τους Τουρκαρβανίτες μονολογώντας με άγρια φάτσα και φθόνο είπε: «Και σου λένε μετά οι Σενιτώτες, πως τάχα δεν έχουν ντουφέκια!...»

Εκείνη την στιγμή ο Μπάρμπα Βασίλης (μεγαλύτερος αδελφός του πατέρα μου), πλησίασε και τράβηξε από το χέρι τον πατέρα μου στην άλλη άκρη της αυλής του Σχολείου... του δίνει ένα χαστούκι... (κάτι σαν παρατήρηση ή σαν μπράβο!...) και χαμηλόφωνα του λέει: «Φύγε γρήγορα και εξαφανίσου, διότι τώρα κινδυνεύεις να σε σκοτώσουν από τον φθόνο τους οι Τουρκαρβανίτες και όχι οι Ιταλοί... Φύγε αμέσως από το χωριό και πήγαινε στην Παλιοσενίτσα...» είπε. Έτσι ο πατέρας μου έφυγε από το χωριό και γλύτωσε!...

Ειδικά για τους Αρβανιτοτσάμηδες (Τουρκαρβανίτες) θυμάμαι, πως μερικοί από αυτούς ήταν πιο επικίνδυνοι από τους Ιταλούς κατακτητές. Ληλατούσαν οικογένειες Χριστιανών, στα γύρω χωριά και έκαναν πολλές δολοφονίες Χριστιανών...

Σημειώνω εδώ πως, εκείνη την εποχή στην περιοχή μας, το Μαργαρίτι κατοικείτο από Χριστιανούς και Τουρκαρβανίτες, ενώ η Καταβόθρα μόνο από Τουρκαρβανίτες. Το χωριό μας Σενίτσα (σημερινό Ελευθέρι), που συνόρευε με την Καταβόθρα, κατοικείτο μόνο από Χριστιανούς και δεν είχε ούτε έναν Τουρκαρβανίτη. Επίσης και το Λιβαδάρι είχε μόνο Χριστιανούς.

Εκεί, στα όρια του χωριού μας με την Καταβόθρα, στην τοποθεσία «Σιούρι – Χωνεύτρα», έγινε μία νύχτα ένα θλιβερό περιστατικό με τους Τουρκοτσάμηδες: Στη σtάνη του Σταύρου Μπότσου (παιδί 17 χρονών) ένας Τουρκαρβανίτης πήγε την νύχτα και προσπάθησε να τον ξεγελάσει και να τον παρασύρει, για να τον πάει πιο πέρα, όπου περίμεναν να τον απαγάγουν άλλοι Αρβανιτοτσάμηδες... Όταν ο Σταύρος κατάλαβε και αρνήθηκε να τον ακολουθήσει, ο Τουρκαρβανίτης έβγαλε μαχαίρι για να τον μαχαιρώσει. Ο Σταύρος αντιστάθηκε, έπιασε το μαχαίρι από «την κόψη» και πάλεψαν.

Στην πάλη ο Σταύρος έρριξε χάρη τον Τουρκοτσάμη και τον έσπρωξε κάτω από ένα μικρό βράχο. Αμέσως μετά τραυματισμένος από τις μαχαιριές, γύρισε στην σtάνη για να πάρει τον μικρότερο αδελφό του Κώστα και ήρθαν νύχτα στο χωριό.

Μία άλλη μέρα άκουσα πυροβολισμούς στον κάμπου. Το απόγευμα έμαθα πως είχαν πάει δύο Αρβανιτοτσάμηδες να σκοτώσουν τον Σπύρο Τσοβίλη, αλλά αυτός οπλοφορούσε και έγινε μάχη μεταξύ τους. Είδα πως κουβαλούσαν χωριανοί μας σε ξύλινο αυτοσχέδιο φορείο τον Σπύρο Τσοβίλη βαριά τραυματισμένο!

Επίσης αργότερα, οι Τουρκαλβανοί συνάντησαν στην Αγία Κυριακή τον χωριανό μας Αναστάση Βάσσιο και τον δολοφόνησαν...

Μία άλλη φορά είχα ακούσει ντουφεκιές απέναντι στην άλλη πλευρά του κάμπου. Έμαθα την επόμενη ημέρα πως οι Τουρκαλβανοί είχαν δολοφονήσει στη θέση «Κούλιες» δύο Χριστιανούς από το Μαργαρίτι, οι οποίοι έρχονταν από το Φανάρι με τα άλογά τους φορτωμένα τρόφιμα.

Έλεγαν τότε, πως αρχηγός των Αρβανητοτσάμηδων για τις δολοφονίες και λεηλασίες ήταν κάποιος Γιασίν Σαντικ από το Μαργαρίτι. Αυτόν τον Γιασίν, μία ημέρα που γύριζε από λεηλασίες στα χωριά του Φαναρίου, τον σκότωσε, σε καρτέρι, ο Βασίλης Μπαλούμης από το Σπαθαράτι (Σπαθαραίοι).

.....

Ένα βράδυ που γύριζα από την «Βρογκοπίγκα» όπου είχαμε τις στάνες για τα γιδοπρόβατα και μάντρες για τις αγελάδες, βρήκα στην αυλή των σπιτιών μας περί τους είκοσι ξένους ανθρώπους. Η MANA (!) μου, που ήταν η αρχημαγείρισσα στις τέσσερις οικογένειες των Θαναίων, είχε ξανά ανάψει τον μεγάλο φούρνο εκτάκτως και έβαλε να ψηθούν πολλά μεγάλα ταψιά με ψωμιά και φαγητά... Όταν την ρώτησα γιατί ξαναφουρνίζει νυχτιάτικα, αφού ήδη είχε φουρνίσει το πρωί (συνήθως φουρνίζει κάθε μέρα λόγω μεγάλης οικογένειας), μου εξήγησε πως ήταν για να φάνε οι ξένοι, που είχαν έρθει από την Πάργα, όπου λόγω του πολέμου είχε πέσει μεγάλη πείνα! Τότε θυμήθηκα τα λόγια του Μπάρμπα Βασίλη για την πρόβλεψη της πείνας από τον πόλεμο!

Ανάμεσα στους φιλοξενούμενους ήταν και η οικογένεια του Βασίλη Μήτση με τα παιδιά του. Με αυτά τα παιδιά εμείς οι μικρότεροι είχαμε συνδεθεί πολύ!. Όταν η οικογένεια Μήτση είχε επιστρέψει αργότερα στη Πάργα, ένα από τα παιδιά του, ο Βαγγέλης Μήτση, βρέθηκε σκοτωμένος στον καταυλισμό των Ιταλών!. Ο σκοτωμός του Βαγγέλη Μήτση μας είχε πονέσει πολύ, κι εμείς τα παιδιά τον κλαίγαμε για πολύ καιρό!...

.....

Ένα καλοκαίρι η οικογένεια Θαναίων και του Μήτη Χήρα είχαμε τα ζώα μας στο Καλοδίκι. Οι δύο οικογένειες συνδεόταν φιλικά και είχαν μεταξύ τους αμοιβαία μπέσα και αλληλεγγύη! Η οικογένεια του Δημήτρη Χήρα ήταν, ο ίδιος με την γυναίκα του και τον μικρό μοναχογιό τους Λεωνίδα, καθώς και η χήρα γυναίκα του αδελφού του με τις δύο κόρες της Χρύσα και Αθηνά. Οι στάνες μας ήταν πολύ κοντά (ανάμεσα από τις δύο λίμνες) και κάθε ημέρα ήμασταν μαζί.

Κάποια ημέρα στις στάνες, η Αθηνά Χήρα, που ήταν πέντε χρόνια μεγαλύτερή μου, μου είπε να την ακολουθήσω και να πάμε για μία δουλειά που της είχε πει ο ξάδελφός μου Νάσης (Θανάσης) Θάνος (20 χρονών τότε)... Χωρίς να ξέρω για ποια δουλειά πάμε, την ακολούθησα στο δημόσιο χωματόδρομο (αυτοκινητόδρομο), που εκείνη την εποχή (1942) περνούσε ανάμεσα από τις δύο λίμνες. Στην πλαγιά από

Καλοδίκι προς Πυργί η Αθηνά σταμάτησε στη μέση της Δημοσιάς και μου είπε να την βοηθήσω να απλώσουμε πρόκες που κρατούσε στην ποδιά της. Μου υπέδειξε να μη σκορπάμε τις πρόκες αλλά να τις βάλουμε όρθιες με την κεφαλή προς τα κάτω και το μυτερό μέρος προς τα επάνω. Οι πρόκες ήταν με μεγάλη κεφαλή, σαν αυτές που πετάλωνα τα άλογα ή βάζανε σε τσαρούχια εκείνη την εποχή. Τις απλώναμε σε μήκος περίπου 15 μέτρα και σε όλο το πλάτος του δρόμου. Ενώ βοηθούσα να απλώνουμε πρόκες στο δρόμο την ρώτησα γιατί το κάνουμε αυτό, κι αυτή αντί να μου εξηγήσει μου φώναξε δυνατά να βιαστούμε και να κάνουμε ότι της είχε πει ο Θανάσης. Μου είπε μάλιστα να μη ξαναρωτήσω και να μη πούμε σε κανέναν ότι εμείς βάλαμε τις πρόκες στο δρόμο.

Έτσι, απλώσαμε γρήγορα τις πρόκες και αμέσως μετά με πήρε από το χέρι κι ανεβήκαμε ψηλά στον βραχώδη λόφο που ήταν περί τα 100 μ. επάνω από τον δρόμο. Όταν διαμαρτυρήθηκα γιατί πήγαμε στον λόφο και δεν επιστρέψαμε στις στάνες, μου είπε, πως αν πηγαίναμε στις στάνες, θα κινδυνέψουμε να μας σκοτώσουν οι ταλοί. Μου εξήγησε στη συνέχεια ότι τις πρόκες που βάλαμε θα τις πατήσουν σε λίγο ιταλικά αυτοκίνητα που θα περάσουν από Ηγουμενίτσα – Μαργαρίτι για Πάργα και ότι μερικά από αυτά θα πέσουν στο γκρεμό και θα καταλήξουν στην λίμνη που είναι περί τα 10 μ. κάτω από το δρόμο.

Πράγματι, ακούσαμε να πλησιάζουν ιταλικά αυτοκίνητα και με κομμένη την ανάσα παρακολουθούσαμε τα πρώτα από αυτά να πλησιάζουν τις πρόκες!... Και ξαφνικά, τα δύο πρώτα αυτοκίνητα που πέρασαν στη ζώνη με τις απλωμένες πρόκες έγειραν το ένα προς την πλευρά της λίμνης και το άλλο προς την πλευρά του βουνού... και ακινητοποιήθηκαν!... Μετά σταμάτησαν και τα άλλα αυτοκίνητα που ακολουθούσαν.

Τα δύο αυτοκίνητα δεν έπεσαν στην λίμνη. Απλώς, είχαν κλατάρει τα λάστιχα από τις πρόκες, και επειδή τα αυτοκίνητα δεν είχαν μεγάλη ταχύτητα, λόγω του κακόδρομου, κατάφεραν να σταματήσουν πριν να φύγουν από τον δρόμο. Μόλις σταμάτησαν, οι Ιταλοί φαντάροι σκόρπισαν στην άκρη του δρόμου προς το βουνό και έσκυψαν παίρνοντας θέσεις μάχης! Όμως, πριν να σκύψουν οι Ιταλοί, εγώ νόμισα πως θα ανέβαιναν στον λόφο, όπου ήμασταν με την Αθηνά, και έτσι αυθόρμητα από ένστικτο διάσωσης έκανα να σηκωθώ για να τρέξω προς τα επάνω. Ευτυχώς, η Αθηνά ψύχραιμα με έπιασε δυνατά και με κράτησε ακίνητο! «Αν κουνηθούμε ή αν ακουστούμε θα μας σκοτώσουν» είπε!

Οι Ιταλοί, αφού άλλαξαν ρόδες και καθάρισαν τον δρόμο, συνέχισαν την πορεία τους προς Πάργα. Λίγες μέρες αργότερα, ένα μεσημέρι που έκανα πως κοιμόμουν, άκουσα από τον ξάδελφό μου Θανάση που μιλούσε με κάποιον μεγαλύτερο ότι «Το σαμποτάζ» με τις πρόκες το είχε σχεδιάσει ο μεγαλύτερος αδελφός του ο Δάσκαλος Νίκος Θάνος.

Έλεγε ακόμη ο Θανάσης, πως μία άλλη μέρα αυτός με την Χρύσα (αδελφή της Αθηνάς Χήρα) είχαν βάλει πρόκες και είχε κλατάρει τότε μία μόνο ρόδα.

Τότε συνειδητοποίησα, πως είχε αρχίσει από τον ελληνικό λαό αντίστασhme κάθε μέσο και τρόπο κατά των κατακτητών...

3. Αντίσταση... Εξορίες... Πυρπολισμός της Σενίτσας

Κάποια ημέρα είδα πάλι πολύ κόσμο μαζεμένους στην αυλή του Σχολείου. Μερικά παιδιά προσπαθήσαμε να πλησιάσουμε αλλά δεν μας άφησαν να πάμε κοντά.

Από πολύ μακριά όμως ακούγαμε δυνατές φωνές και βογκητά....Από τους μεγαλύτερους μάθαμε ότι οι Τουρκαρβανίτες με τους Ιταλούς είχαν πιάσει πολλούς άνδρες από το χωριό μας και τους έδεραν... για να μαρτυρήσουν και να παραδώσουν αν έχουν όπλα ή να ονοματίσουν χωριανούς που είχαν όπλα.

Τελικά πήραν καμιά δεκαριά άνδρες στην καζέρνα (στρατώνας) στο Μαργαρίτι. Μερικούς από αυτούς τους έστειλαν εξορία στο Μεσολόγγι. Δύο από αυτούς, ο γείτονάς μας Ηλίας Κυριάκης και ο Πάσχος Κίτσος, πέθαναν από τις κακουχίες και την πείνα στο Μεσολόγγι.

Ήξεραν οι Τουρκαρβανίτες ότι οι Σενιτσώτες είχαν ντουφέκια και δεν τολμούσαν να ορμήσουν στο χωριό μας για λεηλασίες χωρίς τους Ιταλούς. Ήξεραν ότι είχαν συγκροτηθεί ένοπλες ομάδες αντίστασης και προστασίας του χωριού.

Έτσι μια μέρα ήρθαν πάλι με Ιταλούς κάμποσοι Τουρκοτσάμηδες και φώναξαν τους προεστούς του χωριού. Ήξεραν ακόμη ότι στο χωριό είχε μεγάλη πέραση ο λόγος του προεστού Βασίλη Θάνου και του ιερέα Χρήστου Γκίνη. Ζήτησαν λοιπόν από αυτούς τους δύο να προστάξουν τους οπλαρχηγούς των ομάδων να έρθουν στο χωριό. Οπότε, ο Βασίλης Θάνος έγραψε σημείωμα με συνθηματικό τρόπο, όπως προνοητικά είχε συνεννοηθεί με τους οπλαρχηγούς ότι: «άμα λάβουν το γράμμα... ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ... να αργήσουν... ΝΑ ΠΑΝΕ στο χωριό...». Πήραν οι καπεταναίοι (οπλαρχηγοί) το σημείωμα και κατάλαβαν ότι ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΑΝΕ στο χωριό διότι κινδυνεύουν...

Ένας από αυτούς, ο Νάσης Μπάκας, είπε στον κομιστή να πει στο χωριό, πως αυτός θα βρει και τους άλλους... και άμα τους βρει θα έλθουν όλοι στο χωριό.

Βρισκόμουν στην Παλιοσενίτσα όταν έφθασε η φήμη από το χωριό, πως οι Τουρκαρβανίτες είχαν κάψει ζωντανό στον φούρνο του τον Βασίλη Θάνο, επειδή δεν είχε παραδώσει τους οπλαρχηγούς Νίκο Τζανή, Θανάση Μπάκα, Θωμά Νάκη και Αντώνη Νικολάου...

Για τρεις ημέρες κλαίγαμε τον Μπάρμπα Βασίλη!...

Είχε συμβεί το εξής περιστατικό: Οι Τουρκαλβανοί κατάλαβαν πως δεν μπόρεσαν να ξεγελάσουν τους οπλαρχηγούς για να τους ζαπώσουν – γραπώσουν (αρπάξουν στα χέρια τους)... Έτσι ζήτησαν από τους Ιταλούς να προστάξουν τον Βασίλη Θάνο να πάει ο ίδιος να βρει τους οπλαρχηγούς και να τους φέρει στο χωριό. Όμως, ο Βασίλης Θάνος όταν βρήκε τους οπλαρχηγούς στο βουνό τους επέστησε την προσοχή, να μη γελαστούν με κανένα τρόπο και να μη πέσουν στα χέρια των Τουρκαλβανών! Συνεννοήθηκαν πάλι, πως θα πει στους Ιταλούς πως βρήκε μόνο τον Νάση Μπάκα, ο οποίος ανέλαβε να βρει και τους άλλους για να έρθουν όλοι στο χωριό.

Νύχτωνε, όταν ο Βασίλης Θάνος πλησίαζε στο χωριό. Λίγο πριν τα πρώτα σπίτια, βγήκε μπροστά του μία γερόντισσα χωριανή, η Πύλιο Μπέλλαινα (γυναίκα Σπύρου Μπέλλου) και τον σταμάτησε: «Αδελφέ Βασίλη, του λέει, γύρνα πίσω, μη μπαίνεις στο χωριό διότι πιο πέρα σε περιμένουν να σε ζαπώσουν τρεις Τουρκαρβανίτες και να σε κάψουν ζωντανό στον φούρνο σου, αν αυτή τη φορά δεν τους φέρεις τον Νάση Μπάκα, Νίκο Τζανή και Θωμά Νάκη.

Τους άκουσα που έλεγαν, πως τούτη τη φορά δεν μας γλιτώνει ο Τσίλης (Βασίλης) Θάνος, θα τον πάμε απευθείας να τον ρίξουμε ζωντανό στο φούρνο του, που καίει συνέχεια... και δεν τον αφήνουμε ζωντανό να παρουσιαστεί στους Ιταλούς...» του είπε.

Τότε ο Βασίλης Θάνος, ξαναγύρισε στους καπεταναίους και κατάστρωσαν νέα σχέδια για ενέργειες και καρπούλια... ώστε ανά πάσα στιγμή να είναι έτοιμοι για

μάχες...

Η Σπύρο Μπέλλαινα όμως προτού ακόμη προειδοποιήσει η ίδια τον Βασίλη Θάνο, είχε φοβηθεί μήπως δεν τον δει να περνάει κοντά της, γι' αυτό είχε πει σε δύο άλλους χωριανούς που έβγαιναν από το χωριό για Παληοσενίτσα, τα όσα είχε ακούσει από τους Τουρκαρβανίτες, ότι θα ψήσουν τον Βασίλη Θάνο... Έτσι, όταν δεν φάνηκε για τρεις μέρες ο Βασίλης Θάνος, νόμισαν οι χωριανοί μας, πως τον είχαν ζαπώσει (γραπώσει) και τον είχαν κάψει οι Τουρκοτσάμηδες στον φούρνο του ζωντανό!...

Θυμάμαι, πως τους Νάση Μπάκα και Νίκο Τζανή τους είχα ιδεί εκείνη την εποχή αρματωμένους μία μέρα στο πηγάδι Τόροβα, ψηλά στην πλαγιά του βουνού Κρασιά...

Οι καπεταναίοι με τις ένοπλες ομάδες στις κορυφογραμμές γύρω από την Σενίτσα φόβιζαν τους Τουρκαρβανίτες και δεν τολμούσαν να έλθουν στο χωριό μας χωρίς τους Ιταλούς!...

Τον χειμώνα 1942-1943, κάποια μέρα που βρισκόμουν στον ελαιώνα μας, στην Ουντράσα, είδα να πέφτουν από τον ουρανό κάτι σαν πλατανόφυλλα... Τρέξαμε με τα ξαδέλφια μου και πήγαμε εκεί που έπεσαν για να δούμε τι ήταν!... Βρήκαμε κάτι χαρτιά, σαν σελίδες τετραδίου γραμμένα με ελληνικά γράμματα!... Μας εξήγησαν οι μεγαλύτεροι πως αυτά ήταν προκηρύξεις που είχαν ρίξει τα Αγγλικά αεροπλάνα. Οι προκηρύξεις, καλούσαν τον Ελληνικό Λαό, να αντισταθεί στους κατακτητές με επιθέσεις και δολιοφθορές με κάθε τρόπο!...

Εκείνη την ημέρα συνειδητοποίησα, πως οι πρόκες που βάλαμε με την Αθηνά Χήρα στο δρόμο για να κλατάρουν και να ανατραπούν τα ιταλικά αυτοκίνητα ήταν δολιοφθορά (σαμποτάζ) κατά του εχθρού... και ότι οι αρματωμένοι οπλαρχηγοί Μπάκας, Τζανής, Νάκης, Νικολάου με τους ένοπλους άνδρες ήταν μέρος της αντίστασης κατά των κατακτητών!...

.....

Το 1943 έφυγαν από τα μέρη μας οι Ιταλοί και άκουσα να λένε οι μεγαλύτεροι πως σε λίγες μέρες θα έρθουν οι Γερμανοί κατακτητές, που ήδη είχαν καταλάβει την Ελλάδα από το 1941. Μάθαμε πως οι Γερμανοί είναι πολύ πιο σκληροί και καταστροφικοί σε όσους τους έφερναν αντίσταση!... Θέλω να πω, πως πριν να έρθουν οι Γερμανοί στα μέρη μας, είχε έρθει γρηγορότερα ο φόβος που σκορπούσαν...

Μία ημέρα, μερικά παιδιά, παίζαμε στην γειτονιά μου στη ρούγα Μπρέγκου του χωριού. Ακούγαμε πολύ μακριά μυδραλλιοβολισμούς και ξαφνικά είδαμε φάλαγγες οχημάτων να περνούν απέναντι στη Δημοσιά από Μαργαρίτι για Πάργα. Το βουητό τους ήταν τόσο δυνατό που μας προκάλεσαν τρόμο...

Κι ενώ κοιτάγαμε φοβισμένοι τα παράξενα αυτά οχηματοφόρα που περνούσαν, κάποια στιγμή δύο από αυτά βγήκαν από την Δημοσιά και έστριψαν προς την κατεύθυνση του χωριού μας, διασχίζοντας χωράφια, θάμνους, όχθες!...

Τρομάξαμε από την θέα αυτή, και στη σκέψη ότι τα μεγάλα αυτά ερπιστριοφόρα ΘΗΡΙΑ έρχονταν προς εμάς, αυτόματα κινηθήκαμε και ανεβήκαμε στο λιθόκτιστο τοίχο του σοκακιού της ρούγας!... Έτσι ακριβώς όπως κάναμε όταν βλέπαμε να περνούν μπροστά μας γαϊδούρια με πολλά ξύλα φορτωμένα!... Όμως, τα ερπιστριοφόρα όταν έφτασαν στην βαθιά νερομάνα, με νερά που έρρεαν από λίμνη Καλοδίκι προς Κάμπο, γύρισαν στη Δημοσιά και συνέχισαν την πορεία τους προς Πάργα.

Όπως έχω προαναφέρει, οι Τουρκαρβανίτες δεν τολμούσαν να έρθουν για λεηλασίες στο χωριό μας. Υπήρχαν όμως και φιλήσυχες οικογένειες από αυτούς, που είχαν επικοινωνία με τους προεστούς του χωριού, κι έτσι μαθαίναμε στο χωριό τις κινήσεις τους.

Κάποια μέρα γίνεται αναστάτωση στο χωριό, διότι οι προεστοί έμαθαν ότι επίκειται εισβολή των Γερμανών με σκληροπυρηνικούς Αλβανοτσάμηδες στα χωριά των καπεταναίων Σενίτσα και Λειβαδάρι!... Έτσι, αποφάσισαν οι προεστοί να φύγουμε όλοι από το χωριό και να πάμε ψηλά προς Παληοσενίτσα και Τραβουλιό.

Εκατοντάδες γυναικόπαιδα εγκαταλείπαμε το χωριό και περνούσαμε πάνω από τους ελαιώνες για να πάρουμε την στράτα προς Παληοσενίτσα... Ήμουν στο τελευταίο τσούρμο που τρέχαμε στην πλαγιά, και έμεναν λίγα ακόμη μέτρα για να εξαφανιστούμε από την θέα της Δημοσιάς, καλυπτόμενοι πίσω από λόφους, όταν ακούμε ομοβροντίες μυδραλλιοβολισμών. Μας κούφανε το κροτάλισμα των πυροβολισμών που νομίσαμε ως ήταν κοντά μας, ενώ στην πραγματικότητα προερχόταν από την Δημοσιά απέναντι από το χωριό μας. Δευτερόλεπτα μετά τις συνεχείς ομοβροντίες ακούμε σύντομα σφυρίγματα (σσίφ – σσίφ) και σύννεφο σκόνης σηκώνεται μέσα στο τσούρμο των ανθρώπων!...

Έχω ακόμη την αίσθηση της εικόνας, που είδα να περνούν μπροστά μου δεκάδες πυρακτωμένες βολίδες, που σκάλιζαν το έδαφος και σήκωναν σύννεφο σκόνης, έτσι που δεν έβλεπα να προχωρήσω... Όμως έτρεχα, όταν αισθάνθηκα να τραβιέται για δέκατα δευτερολέπτου το σακάκι μου, και στη συνέχεια άκουσα την ξαδέλφη μου Μαρία να φωνάζει: Ωχ, καίει το πόδι μου!... Μέσα από αυτό το πανδαιμόνιο με σύννεφο σκόνης και εκκωφαντικό κροτάλισμα των μυδραλλιοβόλων περάσαμε και καλυφθήκαμε πίσω από τον λόφο!... Πριν να συνεχίσουμε την στράτα για Παληοσενίτσα καταμετρήθηκαν τα μέλη των οικογενειών!... Εκείνη την ημέρα είχαμε όλοι «θαυματερή» ΤΥΧΗ!...

Δεν σκοτώθηκε κανένας!...

Μόνο το μάλλινο, από άσπρο βιλάρι, σακάκι μου, είχε μια τρύπα από «κάψιμο» πυρακτωμένης βολίδας στην κάτω δεξιά τσέπη και επίσης ένα δυνατό έγκαυμα από βολίδα υπήρχε στην γάμπια σε ένα πόδι της ξαδέλφης μου Μαρίας!..

Θυμάμαι την MANA (!) μου, εκείνη την ημέρα, που ήταν βαριά φορτωμένη με τρόφιμα για τους ένοπλους άνδρες του χωριού μας στα βουνά! Είχα δει κι άλλες φορές να ζαλικώνονται (φορτώνονται) άνδρες, ή, γυναίκες, για να πάνε τρόφιμα στους άνδρες που ήταν στους λόφους φρουροί γύρω από το χωριό. Όμως τούτη την ημέρα υπάρχει πανικός... και ποιος να σκεφθεί να πάρει τρόφιμα για τους άλλους!... Ήταν «ο σώζων εαυτόν σωθείτω»!... Κι όμως η μητέρα μου, είχε στην αγκαλιά της «κοπανέλι» (τυλιγμένη με σκουτιά) το τριών μηνών κοριτσάκι της, ενώ στην πλάτη τη είχε βαρύ φορτίο με τρόφιμα για τους φρουρούς του χωριού!

Σε ένα ίσιωμα, πριν την Παληοσενίτσα, βοήθησα την μητέρα μου παίρνοντας το μωρό από την αγκαλιά της και το κουβάλησα περίπου 200 μ. Όμως «τα σανδάλια» μου, που ήταν από «γελαδοτόμαρο», με δυσκόλευαν να περπατώ και κόντεψα να σωριαστώ δύο φορές χάμω με το μωρό!...

Στην Παληοσενίτσα ο κόσμος διανυχτέρευσε κοντά στις στάνες που υπήρχαν πολλές εκείνη την εποχή. Στην στάνη μας «Λιούτσα» θυμάμαι πως ήρθαν μαζί μας πολλές οικογένειες.

Την άλλη μέρα, αφού περάσαμε από την εκκλησία της «ΠΑΝΑΓΙΑΣ» για προσκύνηση και επίκληση της βοήθειάς της, μετακινηθήκαμε πιο ψηλά προς «Φρούγκο» και «Πακουριάθι». Από το Πακουριάθι, που είναι κοντά στο πηγάδι «Τόροβα», βλέπαμε να καίγεται το σπίτι μας καθώς και άλλα σπίτια του χωριού μας από τους Γερμανούς και τους Τουρκοτσάμηδες... Στη συνέχεια πήγαμε ακόμη πιο ψηλά στη σπηλιά «Πουλίθι».

Μέσα από την σπηλιά «Πουλίθι» κάποια μέρα ακούσαμε ποδοβολητά αλόγων και φωνές Γερμανών, οι οποίοι με την βοήθεια χαρτών ακολούθησαν την στρατά Σενίτσα – Παναγία Παληοσενίτσας – Πηγάδι Τόροβα (εποχιακή πηγή το χειμώνα και πηγάδι το καλοκαίρι), Πακουριάθι, Πουλίθι, κορυφογραμμή για Αγία! Δεν μας αντιλήφθηκαν!...

Η τροφοδοσία στη σπηλιά Πουλίθι γινόταν με ψωμί μπομπότα, που την έψηναν στην γάστρα στις στάνες «Λιούτσα» και «Κατσιδιάρη» στην Παληοσενίτσα. Εκεί στην Παληοσενίτσα είχαν προβλέψει οι μεγαλύτεροι και είχαν προωθήσει αρκετά τσουβάλια με καλαμποκίσιο αλεύρι!... Σημειώνω ιδιαίτερα πως στην κατοχή η Παληοσενίτσα ήταν το καταφύγιο του χωριού, όπου ήταν συνέχεια ο περισσότερος πληθυσμός του χωριού, καθώς και χιλιάδες γιδοπρόβατα και εκατοντάδες αγελάδια. (Οι Θαναίοι είχαμε τότε περί τα τετρακόσια πρόβατα, εξήντα αγελάδια και διακόσια γίδια. Αχ, γι' αυτά τα γίδια έκλαιγα αυτές τις ημέρες στην σπηλιά, διότι μας τα άρπαξαν οι Τουρκαρβανίτες στη γέφυρα Μούρι (Πυργί) όπου «προχθές» τα είχαμε πάει για νερό...)

Μετά από λίγες μέρες φύγαμε από σπηλιά Πουλίθι και διαμέσου κορυφογραμμής Τραβουλιού και Παλιόπαργας πήγαμε στη τοποθεσία Σαρακήνικο, στο μπαξέ του Θανάση Γκιοχάλα, κοντά στη θάλασσα (χωριό Ανθούσα). Θυμάμαι τον Θανάση Γκιοχάλα με όπλο και χιαστί «γκιορντάνια» (ταινίες) στο στήθος με πολλά φυσίγγια!... Ήταν κι αυτός αντιστασιακός!...

Αργότερα, που είχαμε γυρίσει στο χωριό, μάθαμε πως τον Θανάση Γκιοχάλα τον σκότωσαν οι Γερμανοί. Σημειώνω, πως στο χωριό Ανθούσα, έγινε τότε και η βάπτιση της αδελφούλας μου.

4. Ξεχωριστές εικόνες από την Κατοχή... Αποχώρηση Γερμανών και Τουρκοτσάμηδων

Θυμάμαι ότι, στα χρόνια Κατοχής, οι μεγαλύτεροι προσπαθούσαν να μη μαθαίνουμε εμείς τα παιδιά τις δυσάρεστες ειδήσεις. Όμως εμείς, στα περίλυπα πρόσωπά τους, βλέπαμε την αβεβαιότητα και τον φόβο που είχαν για τις εξελίξεις. Βλέπαμε την θλίψη τους όταν μάθαιναν τις δολοφονίες που έχω προαναφέρει από τους Τουρκοτσάμηδες και εκτελέσεις από τους κατακτητές. Τέτοιες εικόνες θλίψης έδειχναν τα πρόσωπα των μεγάλων όταν έμαθαν και για τις δολοφονίες του παπα-Ανδρέα από το Καρτέρι, του προέδρου και του παπά από το Σπαθαράτι, ενός πατέρα με τον γιο του από την Πάργα, του Πασχάλη Τσαλούκα από το Μορφάτι και άλλων πολλών στην ευρύτερη περιοχή μας

Δεν ξεχνάω την εικόνα θλίψης στην οικογένειά μας, όταν έμαθε την εκτέλεση με τους «49» από τους Γερμανούς στην Παραμυθιά, του Δάσκαλου Περικλή Κακούρη από το Μαργαρίτι, που ήταν φίλος της οικογένειάς μας!...

Υπήρχε όμως και μια ημέρα χαράς στο χωριό μας, όταν ο προεστός Βασίλης Θάνος

είχε πρωτοστατήσει για την απελευθέρωση από τους Τουρκοσάμηδες στο Μαργαρίτι του μικρού Χρήστου Μπαλούμη, παιδί του οπλαρχηγού Βασίλη Μπαλούμη από το Σπαθαράτι. Τον Χρήστο Μπαλούμη τον είχαν απαγάγει Τουρκοσάμηδες και τον πήγαν στο Μαργαρίτι για να τον σκοτώσει η Μάνα ενός Τουρκοσάμη (Σιαμπάν Γκινίκα), που είχε σκοτωθεί σε συμπλοκές στις εξορμήσεις που έκαναν για λεηλασίες και δολοφονίες στο Φανάρι – Σπαθαράτι – Μορφάτι...

Η χαροκαμένη όμως MANA (!) δεν σκότωσε το παιδί και τον κράτησε όμηρο!... Όταν ο Βασίλης Θάνος πληροφορήθηκε από τον Αγροφύλακα Αντώνη Νικολό, γνωστός στην Αστυνομία και την οικογένεια Γκινίκα, ότι το παιδί ήταν όμηρος στο Μαργαρίτι, τότε αφού συνεννοήθηκε με τους προεστούς ΠαπάΧρήστο Γκίνη, και Μήτη (Δημήτρη) Χήρα, πήγε στο Μαργαρίτι στις φιλικά γνωστές του οικογένειες Γκινίκα, ΟμέρΑγά, και Χατζή Μπράχο, συγγενείς μεταξύ τους, και μεσολάβησε να ελευθερωθεί και να έρθει ζωντανό (!) το παιδί στο χωριό μας!..

Θυμάμαι την χαρά που ένοιωθα όταν είδα ζωντανό τον Χρήστο Μπαλούμη στο Λιουτροβιό των Θαναίων, όπου τον έφερε ο προεστός Μήτη Χήρας που τον είχε παραλάβει από τον Αχμέτ - γιού του ΟμέρΑγά- στην προκαθορισμένη τοποθεσία Νταφίλια –Γιωρίτσα μεταξύ Μαργαριτίου-Σενίτσας... Μετά από κάμποσες μέρες τον προώθησαν στην οικογένειά του στο Σπαθαράτι!.

(Παρενθετικά σημειώνω εδώ ότι, πολύ αργότερα έμαθα περισσότερες πληροφορίες από τους Σεβάσμιους ΠαπάΧρήστο Γκίνη, Βασίλη Θάνο, και Δημήτρη Χήρα, για την απαγωγή του μικρού Χρήστου Μπαλούμη από Τουρκοσάμηδες Μαργαριτιώτες, και την απελευθέρωση τούτου από τους Σενιτσώτες ιερέα Χρήστο Γκίνη, Βασίλη Θάνο, Δημήτρη Χήρα, Θανάση Τσοβίλη, Θωμά Δημ. Κυριάκη, και τον Αντώνη Νικολάου από το Λιβαδάρι, όπως καταγράφω σε άλλη σχετική «Εργασία» μου)...

Για τον προεστό Βασίλη Θάνο, μεγαλύτερο αδελφό του πατέρα μου, μένουν ανεξίτηλες οι εικόνες μέσα μου, για την σοφία του, την μεγαλοσύνη του, και φιλανθρωπία του στα χρόνια της κατοχής. Θυμάμαι, που μας έστελνε συχνά, νυχτερινές ώρες να πάμε γιαούρτι και γάλα, από τα γιδοπρόβατά μας, σε οικογένειες που είχαν άρρωστα παιδιά, ή σε άλλες οικογένειες που λιμοκτονούσαν από την πείνα! Μας έστελνε νυχτερινές ώρες, επειδή, όπως μας έλεγε ο Μπάρμπα Βασίλης, έπρεπε να σεβαστούμε την αξιοπρέπεια και την υπερηφάνεια της κάθε οικογένειας που είχε ανάγκες για βοήθεια!...

Έχω ακόμη ζωντανές τις εικόνες, που έβλεπα να έρχονται στον Μπάρμπα Βασίλη κάποιοι χωριανοί, για να του δώσουν ένα χωράφι και να τους δώσει αυτός ένα τσούβαλο ή ένα «δριμόνι» καλαμπόκι!... Κι ο Μπάρμπα Βασίλης τους έλεγε: «Πάρε καλαμπόκι τώρα για τα παιδιά σου και κράτησε και το χωράφι σου, αλλά όμως να το δουλέψεις, για να σου δώσει αυτό καλαμπόκι να μεγαλώσεις τα παιδιά σου!...»

Σε άλλες περιπτώσεις, κάποιοι του έδιναν ελαιόδεντρα για λίγο λάδι... κι ο Μπάρμπα Βασίλης τους έδινε λάδι και τους έλεγε να κρατήσουν τις ελιές, αλλά να τις περιποιούνται, για να τους δώσουν αυτές λάδι την άλλη χρονιά, για τα παιδιά τους!...

Θυμάμαι μία άλλη φορά, που ένας οικογενειάρχης του έδινε το μοναδικό του βόδι για ένα τσουβάλι καλαμπόκι, κι ο Μπάρμπα Βασίλης του έδωσε το καλαμπόκι που χρειαζόταν για τα παιδιά του και του έδωσε κι ένα βόδι από τα δικά μας... για να μπορέσει ο οικογενειάρχης να κάνει «ζευγάρι» με το δικό του βόδι και να οργώνει

έτσι μόνος του τα χωράφια του!

Ο προεστός Βασίλης Θάνος δεν ήθελε να μιλάμε για την Μεγαλοσύνη του... Πίστευε ότι «το καλό έχει αξία να γίνεται!..και όχι απλά να λέγεται!...» γι' αυτό εδώ σταματάω... Το καλοκαίρι του 1944 που ήδη ήμουν 10 χρονών, θυμάμαι πως πολλοί άνδρες του χωριού μας ήταν αντάρτες στα γύρω βουνά και πολεμούσαν τους Γερμανούς και Τουρκοτσάμηδες. Κάποια μέρα ακούστηκε πως οι Γερμανοί ετοιμάζονται να φύγουν από τα μέρη μας και ότι μαζί με αυτούς θα φύγουν και οι Τουρκοτσάμηδες.

Πράγματι μία μέρα παρατήρησα πως οι ντουφεκίες ακουγόταν πολύ μακριά, ενώ στον κάμπο προς περιοχή Καταβόθρας – Μαργαριτίου δεν φαινόταν πια ούτε άνθρωποι ούτε και ζώα!... Κι όταν δεν ακουγόταν πια ντουφεκίες, είδα κόσμο – μπουλούκια να περνούν απέναντι στη Δημοσιά από Καλοδίκι προς Μαργαρίτι – Καταβόθρα. Μετά, είδα να καίγονται τα σπίτια στο Μαργαρίτι – Καταβόθρα – Βράστοβο...Αργότερα έμαθα πως ο κόσμος που μπήκε και έκαψε τα σπίτια των Τουρκοτσάμηδων... ήταν αγανακτισμένοι από τα χωριά του Φαναρίου και Σπαθαράτι για εκδίκηση από τις λεηλασίες και δολοφονίες που είχαν κάνει στα χωριά τους οι Τουρκοτσάμηδες.

Ο πόλεμος και η κατοχή είχαν πια τελειώσει!... Από τα μέρη μας είχαν φύγει οι Ιταλοί πριν ένα χρόνο και τώρα έφυγαν πια και οι Γερμανοί και οι Τουρκοτσάμηδες... Οι μεγαλύτεροι μας εξήγησαν πως οι Τουρκοτσάμηδες εγκατέλειψαν τα μέρη μας, επειδή είχαν συμμαχήσει με τους Ιταλούς και Γερμανούς κατακτητές και είχαν προβεί σε εγκληματικές πράξεις στους Χριστιανούς Έλληνες στην ευρύτερη περιοχή μας!...

Ύστερα από αρκετές ημέρες, που πήγαμε στην στάνη μας στο Σιούρι, στα όρια Σενίτσας – Λιουβαράτι, βρήκαμε εκεί ένα γνώριμό μας!... Βρήκαμε ένα μεγαλόσωμο Τσομπανόσκυλο τον «Λάτσιο», που λιαούριζε (αλυχτούσε δυνατά)!... Έκλαιε υπητερά! Αναζητούσε το κοπάδι του!... Τα αφεντικά του Λάτσιου (οικογένεια Ομέρ Αγά) ήταν από το Μαργαρίτι, που τους χειμώνες έφερναν τα πρόβατά τους κοντά στην στάνη μας. Τα καλοκαίρια εμείς πηγαίναμε τα πρόβατα στο Καλοδίκι, ή στη Μάντουκα, ή στο Ταμπάνι (Θέμελο Φαναρίου), ενώ η οικογένεια Ομέρ Αγά πήγαινε σε κάποιες άλλες περιοχές Μαργαριτίου. Φαίνεται, πως όταν έφυγαν οι Τουρκοτσάμηδες με τα ζώα τους και το άλλο βιος τους, ο Λάτσιος ίσως δεν ήταν κοντά στο κοπάδι του, ή ίσως γύρισε από τον δρόμο, στην αναμπουμπούλα που πιθανόν επικρατούσε... και έτσι «έχασε ο Σκύλος τον Αφέντη του!»...

-Τι παράξενα αισθήματα!... Το λυπητερό ουρλιαχτό ενός τσομπανόσκυλου, που έχασε το κοπάδι του, εμένα μου φαινόταν πως έμοιαζε με λυπητερό κλάμα παιδιού που έχασε αγαπημένα του πρόσωπα!... Ακούγαμε, εμείς τα παιδιά τα «κλάματα του Λάτσιου» και συγκινηθήκαμε, για τον πόνο που εκδήλωνε αυτός ο σκύλος!...

Τον πλησιάσαμε και τον χαϊδέψαμε...κι αυτός αισθάνθηκε πως τον συμπονούσαμε, τον παρηγορούσαμε και τον αγαπούσαμε...και σταμάτησε να αλυχτάει!... Μετά, με σιγανό κλαψούρισμα άρχισε να χαϊδεύεται στα πόδια μας...κι έμεινε κοντά μας!

Ελευθέρι – Αύγουστος 1996

Μάρκος Θάνος

.....

Η άκρως ενδιαφέρουσα εργασία
(ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΘΥΜΙΣΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940)

που σας παρουσιάζουμε για το Ελευθέρι (πρώην Σενίτσα), είναι εξολοκλήρου από τον συμπατριώτη μας Μάρκο Ε. Θάνο.

Η γλαφυρότητα με την οποία εξιστορεί ο συγγραφέας τα συνταρακτικά γεγονότα που πέρασαν οι κάτοικοι του Ελευθερίου στα σκληρά και αιματοβαμμένα χρόνια της κατοχής, (μέσα από την παιδική ματιά ενός μικρού παιδιού), αποτελεί ένα ιστορικό κειμήλιο για το Ελευθέρι, κάνοντας γνωστές πάρα πολλές πτυχές της εποχής αυτής.

Ο Μάρκος Θάνος, γεννημένος εκεί στις κακοτράχαλες λιθαριές της Σενίτσας και γόνος της μεγάλης οικογένειας των Θαναίων, έζησε και ένωσε τα βιώματα της περιόδου αυτής, σε μια τρυφερή ηλικία και με τον μοναδικό του τρόπο που τα εξιστορεί, σε κάνει να τα νιώσεις τόσο έντονα, σαν να βρισκόσουν ο ίδιος εκεί!!!

Στο κλείσιμο της εργασίας του αυτής, ο Μάρκος Θάνος με συγκλονιστική αφήγηση, μας φανερώνει τα τραύματα που άφησε η τριπλή κατοχή και η αναίσχυνη συμπεριφορά των Αλβανοτσάμηδων προς στους συντοπίτες τους. Τραύματα που έμειναν ανεξίτηλα στη παιδική του ψυχή. Η αναφορά του στα <<Παράξενα αισθήματα... και το λυπητερό κλάμα του τσομπανόσκυλου (Λάτσιου)>>, μαρτυρούν με απόλυτο τρόπο την καταστροφή και την δυστυχία που φέρνει ο πόλεμος εκατέρωθεν!!

Εύχομαι και ευελπιστώ, να ακολουθήσουν και άλλοι συμπατριώτες μας το παράδειγμα αυτό, ούτως ώστε ο ιστορικός του μέλλοντος να έχει στη διάθεση του, όσα περισσότερα ιστορικά στοιχεία για το Περήφανο και Αδούλωτο Ελευθέρι, που με τους αγώνες για την ελευθερία και την πίστη του στα ελληνοχριστιανικά ιδανικά του, αποτελεί ένα κορυφαίο δείγμα Πατριωτισμού στην περιοχή μας!!!

Η παρούσα εργασία έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν και σε Θεσπρωτικές εφημερίδες, όπως τα Νέα του Μαργαριτίου.

Επιτρέπεται η μερική ή η ολική αναδημοσίευση της εργασίας μόνο μετά από αναφορά της ιστοσελίδας και του συγγραφέα.

Επιμέλεια:

Θωμάς Στ. Γκίνης Οκτώβριος 2013.